

***Współczesne poradnictwo dla ojców poszukujących
rozwiązań w radzeniu sobie w roli rodzica***
***Contemporary Counselling for Fathers Seeking Solutions
in Coping With Parenting Role***

ABSTRACT

RESEARCH OBJECTIVE: The main goal of this article is to analyze and present the current state of counseling available for fathers who seek solutions to various family situations while fulfilling their role as involved parents.

THE RESEARCH PROBLEM AND METHODS: This article addresses the question: What are the characteristics of contemporary counseling for fathers who need help coping with their parenting role? The primary research method was the analysis of existing documents.

THE PROCESS OF ARGUMENTATION: The introduction discusses the definition and development of family counseling for fathers. The next section examines the changing role of modern fathers in the context of, their increased involvement in family life, and their search for support in dealing with parenting challenges and complex relationships with the child's mother. The empirical part is devoted to on analyzing scientific materials and blogs aimed at fathers looking at the proposed forms of guidance.

RESEARCH RESULTS: The analysis reveals that family counseling is becoming increasingly popular among fathers. This is evidenced by the wide range of available forms of support and the growing interest of men in both using and creating these resources for other fathers.

CONCLUSIONS, RECOMMENDATIONS, AND APPLICABLE VALUE OF RESEARCH: The rising popularity of counseling for fathers and their involvement in developing various support options testify to the need for such services and reflect a shift in men's attitudes toward seeking family counseling. It is essential to promote counseling forms that can reach a broader group of men who need support with family-related issues.

→ **KEYWORDS:** COUNSELING, FATHERHOOD, PARENTING ROLE, COPING, SUPPORT

STRESZCZENIE

CEL NAUKOWY: Głównym celem naukowym artykułu jest analiza oraz prezentacja współczesnego stanu poradnictwa dla ojców, którzy realizując się w roli rodzica zaangażowanego w życie dziecka, poszukują rozwiązań służących radzeniu sobie w różnorodnych sytuacjach rodzinnych.

PROBLEM I METODY BADAWCZE: W artykule podjęto próbę odpowiedzi na pytanie: Czym charakteryzuje się współczesne poradnictwo dla ojców poszukujących rozwiązań w radzeniu sobie w roli rodzica? Podstawową metodą wykorzystaną w badaniach była analiza dokumentów zastanych.

PROCES WYWODU: We wstępie opisano sposoby definiowania i rozwój poradnictwa dla ojców. W kolejnej części zaprezentowano sytuację współczesnych ojców w kontekście zmiany ich roli, wzrostu ich zaangażowania w życie rodzinne oraz poszukiwania wsparcia w radzeniu sobie w sytuacjach wychowawczych oraz relacjach z matką dziecka. Część empiryczna została poświęcona analizie materiałów naukowych, blogów prowadzonych i przeznaczonych dla ojców pod kątem proponowanych form poradnictwa.

WYNIKI ANALIZY NAUKOWEJ: Na podstawie analizy materiału badawczego można stwierdzić, że poradnictwo rodzinne jest coraz bardziej popularne wśród ojców, czego wyrazem jest bogata oferta jego form oraz zainteresowanie mężczyzn korzystaniem i tworzeniem dla innych ojców tej formy aktywności.

WNIOSKI, REKOMENDACJE I APLIKACYJNE ZNACZENIE WPŁYWU BADAŃ: Wzrost popularności poradnictwa dla ojców oraz ich angażowanie się w tworzenie różnego typu ofert wsparcia świadczą o potrzebie podejmowania takich działań, ale również o zmianie podejścia samych mężczyzn do korzystania z poradnictwa rodzinnego. Konieczne wydaje się promowanie form poradnictwa dla ojców, którego zadaniem powinno być dotarcie do szerszej grupy mężczyzn potrzebujących wsparcia oraz pomocy w kwestiach związanych z rodziną.

→ **SŁOWA KLUCZOWE:** **PORADNICTWO, OJCOSTWO, ROLA RODZICA,
RADZENIE SOBIE, WSPARCIE**

Wstęp

Dotychczasowe opracowania z zakresu poradnictwa opierają się na dwóch przeciwstawnych podejściach do relacji jednostka–społeczeństwo. W pierwszym podejściu jednostka jest oceniana jako z natury dobra, a środowisko może mieć negatywny na nią wpływ. W tym ujęciu poradnictwo przyjmuje formę liberalną. Z kolei drugie stanowisko zakłada, że społeczność jest większą i cenniejszą wartością niż jednostka i pozytywnie oddziałuje na nią. Takie podejście daje podstawy poradnictwu dyrektywnemu (Kargulowa, 2009).

Poradnictwo rozumiane jest jako łączenie „korzystania z niego, czy uczestniczenia w nim, z ludzką aktywnością, z refleksyjnością, z pewną dojrzałością do podejmowania zadań, a nie tylko z jakimś brakiem” (Kargulowa, 2017, s. 8). Jak twierdzi Alicja

Kargulowa, wzrost zainteresowania poradnictwem w Polsce wynika z pojawienia się tzw. poradniczego boomu. Coraz więcej osób decyduje się na skorzystanie z tej formy pomocy w trudnej sytuacji życiowej. Sytuacja poradnicza jest miejscem, w którym człowiek się uczy, uzyskuje pewną wiedzę ogólną na temat danego problemu, który jest jego udziałem. Należy wskazać, że poradnictwo instytucjonalne daje możliwość uczenia się nieformalnego, poradnictwo incydentalne zaś jest okazją do uczenia się pozaformalnego. Małgorzata Jacyno (2007) podkreśla rozwój kultury terapeutycznej, czego realnym dowodem może być wzrost liczby różnego rodzaju poradni, gabinetów terapeutycznych, placówek relaksacyjnych, ofert wróżbiarskich i punktów konsultacyjnych w sprawie zdrowia, urody, mody i zarządzania różnymi sferami życia i aktywności. Szukanie wskazówek jest odpowiedzią na ciągłą zmianę i nieprzewidywalność naszej rzeczywistości, która odczuwana jest przez większość ludzi dorosłych szukających pomocy specjalistów.

Współczesne poradnictwo coraz częściej omawiane jest w kontekście kultury indywidualizmu, która pozwala odkryć wyjątkowość człowieka. Jak twierdzi Jerzy Szacki (2005, s. 88), analizując obecność poradnictwa w kulturze indywidualizmu i rolę kultury indywidualizmu w praktyce poradnictwa, należy stwierdzić, że znaczenie ma nie tyle samo wyzwolenie jednostki, ile indywidualność wyzwolonej jednostki, określonej i niezastąpionej. To właśnie ta jednostka nastawiona na pomoc drugiemu człowiekowi przyczynia się do powstania instytucji pomocowych. Zdaniem Kargulowej (2009):

[...] polem działania dla „wyjątkowego” indywidualisty o nastawieniu utylitarystycznym może okazać się poradnictwo uprawiane przez organizacje, grupy i poszczególne osoby zainteresowane udzielaniem porad, konsultacji, informacji, rad, prowadzeniem racjonalnej terapii i świadczeniem innych rodzajów pomocy, mieszczących się zwłaszcza w obszarze tzw. poradnictwa dialogowego (s. 10).

Poradnictwo nie jest działaniem jednorodnym, realizuje cele terapeutyczne dla jednostek, które ze względu na przeżywane problemy mają trudności ze sobą i muszą „uczyć się siebie”, oraz cele edukacyjne, „których osiągnięcie ma umożliwić sprawniejsze funkcjonowanie społeczne i ustanawiać poprawne relacje jednostki z innymi członkami społeczeństwa, z otoczeniem” (Kargulowa, 2009, s. 10). Poradnictwo jest zatem obszarem, w którym występują dwa rodzaje indywidualizmu: ekspresyjny oraz utylitarystyczny. Pierwszy pozwala jednostce manifestować swoją obecność w świecie, drugi zaś umożliwia utrzymanie komunikacji, uczestniczenie w różnych formach życia społecznego oraz tworzenie nowych form tego uczestnictwa, którego podstawowym celem jest poprawa sytuacji życiowej.

Współczesny ojciec poszukujący wsparcia

Postawa współczesnych ojców wpisuje się w nowoczesny model męskości, w którym męczyzna wychodzi poza stereotypowe role i dostrzega korzyści wynikające z angażowania się w inne obszary życia. Współcześni ojcowie swoimi postawami potwierdzają tezę

Honnetha (2014) o „strukturalnym umocnieniu” relacji rodziców z dziećmi, a wynikającym ze „zduńmiewającego dążenia” rodziców do budowania długotrwałych relacji współpracy z dziećmi nawet po ewentualnym rozstaniu rodziców. Zdaniem autora dążenie do rozwijania relacji z dziećmi jest wyrazem odpowiedzialnego i zaangażowanego rodzicielstwa (za: Ostrouch-Kamińska, 2022, s. 15). We współczesnych społeczeństwach wyraźnie wzrasta liczba mężczyzn dążących do aktywnego uczestniczenia w życiu dziecka, pragnących podnosić swoje kompetencje wychowawcze oraz czerpiących satysfakcję z realizowania się w roli ojców zaangażowanych. Współczesny model ojcostwa powoduje redefinicję roli ojca, który ze świadomością przejmując obowiązki opieki nad dzieckiem i radzi sobie w tych zadaniach podobnie jak matka. Przykładem jest urlop tacierzyński coraz częściej wybierany przez ojców. Zaangażowane ojcostwo rozumiane jest zatem jako aktywny udział ojca w życiu dziecka, oparty na partnerskim podziale ról rodzicielskich, ale przede wszystkim na posiadaniu przez ojców kompetencji wychowawczych oraz świadomości roli, jaką odgrywają w życiu dziecka. Zdaniem Bogumiły Truchlińskiej (2008) „mężczyzna nie może być traktowany jako przedmiot, musi być współodpowiedzialny za związek między osobami, stanowi ważne ogniwo w procesie rodzicielstwa, ma poważną pozycję poprzez ojcostwo” (s. 54). Współczesny ojciec traktuje wypełnianie zadań rodzicielskich jako drogę do samorealizacji na równi z pracą zawodową. Postawa ta wpisuje się w koncepcję traktowania roli rodzicielskiej jako całościowego zadania, w którym rodzicielstwo rozumiane jest jako refleksyjny projekt tożsamościowy (Ostrouch-Kamińska, 2022).

Warto podkreślić, że zaangażowane ojcostwo może być rozumiane także jako walka ojców z dyskryminacją, stereotypami oraz ubieganie się o prawo do dziecka po rozwodzie. W tym rozumieniu zaangażowany ojciec to ojciec walczący o swoje prawa, o swoją „nową” tożsamość. Takie rozumienie wpisuje się w koncepcję przeżywanego przez mężczyzn kryzysu (por. Melosik, 1996). Jak podkreśla wielu badaczy, mężczyźni znajdują się w trudnej sytuacji, ponieważ stracili monopol na pewne role i zadania w sferze publicznej w związku z emancypacją kobiet, podejmowaniem przez nie ról i zadań dotychczas uznawanych za typowo męskie, nie zyskując przy tym możliwości realizowania się w pełni w przestrzeni rodzinnej. Pojawiają się głosy o desymbolizacji męskości (Radomski i Truchlińska, 2008), upadku męskiej dominacji, mężczyznach, którzy „udają życie”, nie mając świadomości, kim są (Biddulph, 2004). Jak twierdzi Zbyszko Melosik (2002, s. 180), współczesny mężczyzna znalazł się w „pułapce socjalizacyjnej”, co oznacza, że nie wie, kim jest i w jaki sposób odnaleźć się w nowej sytuacji. Koncepcje kryzysu męskości znajdują odzwierciedlenie w wizerunku ojca. Ojcowie pragną realizować się w rolach rodzicielskich, stają się bardziej otwarci w wyrażaniu uczuć, pokazują swoje słabości, ale również stale borykają się ze stereotypową oceną ich kompetencji zarówno w wypełnianiu zadań opiekuńczo-wychowawczych, jak i deklaracji obecności w życiu dziecka na przykład w przypadku rozwodu. W tej sytuacji współczesny ojciec jest gotowy do przyjmowania wsparcia instytucjonalnego, poszukując pomocy wśród specjalistów z zakresu prawa rodzinnego oraz wychowania. Jest też otwarty na dzielenie się swoimi doświadczeniami z innymi ojcami, którzy przeżywają podobne problemy. Głównymi motywami

poszukiwania i korzystania przez ojców z różnych form poradnictwa jest przede wszystkim chęć podniesienia kompetencji rodzicielskich oraz poszerzenia wiedzy z zakresu prawa rodzinnego w kontekście trudnej sytuacji po rozwodzie (Dudak, 2021).

Metodologia badań własnych

W prezentowanych analizach badawczych podjęto próbę odpowiedzi na pytanie: Czym charakteryzuje się współczesne poradnictwo dla ojców poszukujących rozwiązań w radzeniu sobie w roli rodzica? Podjętą problematykę uznano za istotną ze względu na fakt, że dotyczy ona aktualnej i nadal mało poruszanej w literaturze przedmiotu kwestii. Podstawową metodą wykorzystaną w badaniach była analiza dokumentów zastanych, którą stosuje się w celu porównania oraz weryfikacji wniosków, jak również w celu utworzenia nowych tez i rekomendacji na temat badanego problemu (Makowska i Boguszewski, 2013). Analizie poddano blogi internetowe, literaturę zamieszczoną w dostępnych monografiach naukowych w bazie bibliotek akademickich oraz w renomowanych bazach czasopism naukowych.

Poradnictwo dla ojców w świetle analizy dokumentów

Poradnictwo skierowane do ojców charakteryzuje się dużą różnorodnością ze względu na formę oraz podejmowane problemy. Dokonując analizy dotychczasowych badań z tego zakresu, należy wymienić takie formy szeroko rozumianego wsparcia skierowanego do ojców, jak: poradniki dedykowane rodzicom, blogi i portale dla ojców i organizowane przez ojców, grupy wsparcia w ramach działalności różnego typu stowarzyszeń ojcowskich; porady prawne i psychologiczne w formie konsultacji w siedzibach stowarzyszeń oraz na portalach internetowych.

Jedną z bardziej tradycyjnych form doradztwa dla rodziców są poradniki drukowane. Agnieszka Małek i Monika Nawrot-Borowska (2018) podkreślają, że „poradniki, niezależnie od okresu historycznego, w jakim powstały, odzwierciedlały aktualny poziom ówczesnej wiedzy naukowej” (s. 179). W Europie pierwsze poradniki dla ojców w epoce nowożytnej pojawiły się w VII i VIII wieku, najczęściej zatytułowane „wskazówki ojca dla syna”. Z tego okresu pochodzi *Myśl o wychowaniu* Johna Locke’a, poradnik traktowania dzieci z szacunkiem i miłością, przeznaczony dla rodziców ze sfer arystokracji, ziemiaństwa i burżuazji (Sobczak, 1988, za: Jakubiak, 2019, s. 81). W drugiej połowie VIII wieku dokonano zapisów obserwacji relacji ojca z synem, których autorami byli Johann Heinrich Pestalozzi i Dietrich Tiedeman. Warto jednak podkreślić, że formy poradnictwa były skierowane przede wszystkim do matek i wskazywały na istotną ich rolę w procesie wychowania. Na przełomie XIX i XX wieku rozpowszechnienie wiedzy o wychowaniu i rodzinie na skutek przeobrażeń przemysłowych, emancypacji kobiet, ruchów społecznych przyczyniło się do powstawania coraz szerszej oferty wsparcia dla

rodziców. Rozpowszechnienie wydawnictw o charakterze poradnikowym, publikacji popularnonaukowych, prezentujących wiedzę o różnych aspektach wychowania dziecka w rodzinie, porad na temat pielęgnacji dziecka, aspektów wychowania fizycznego, umysłowego i moralno-religijnego były odpowiedzią na zapotrzebowanie rodziców, w tym coraz częściej ojców, na tego typu wsparcie edukacyjne.

Publikowane poradniki mają za zadanie służyć rodzicom, opiekunom, wychowawcom i nauczycielom w realizowaniu opieki i kształcenia, podnosić świadomość pedagogiczną, planować w sposób racjonalny i planowy proces edukacji (Małek i Nawrot-Borowska, 2018, s. 178).

Forma ta zyskała na popularności wśród mężczyzn dopiero w drugiej połowie XX wieku, kiedy do grona czytelników literatury poradnikowej dołączyli w znacznym stopniu ojcowie. Adresowane do nich publikacje były wyrazem akceptacji ich współodpowiedzialności za opiekę i wychowanie dzieci (Małek i Nawrot-Borowska, 2018, s. 180).

Współcześnie mimo bogatej i różnorodnej oferty poradników dla rodziców w formie tradycyjnych publikacji coraz większą popularnością cieszą się inne formy poradnictwa. Przeprowadzone przeze mnie badania, których podstawą była analiza literatury oraz przegląd form poradnictwa i wsparcia dla ojców, uprawniają do stwierdzenia, że aktualna oferta odpowiada zapotrzebowaniu na wsparcie po pierwsze ze względu na problemy, z jakimi borykają się współcześni ojcowie, po drugie ze względu na formy i dostępność dla mężczyzn zainteresowanych realizowaniem się w roli ojców zaangażowanych w życie dziecka.

Rozwój poradnictwa dla ojców wynika z przemian męskości, które jak twierdzi A. Giddens „bezpośrednio wiążą się z bardziej ogólnym zjawiskiem postępującej indywidualizacji norm i zwyczajów, jako że w obecnych czasach tożsamość jednostki odcina się od narzucanych w dobie przednowoczesnej niezmiennych wzorców postępowania” (za: Bierca, 2013, s. 79).

Współcześnie kluczową platformą wymiany myśli i doświadczeń ojców jest Internet. Jak twierdzi Małgorzata Dankowska-Kosman (2021), „serwisy poświęcone tematyce ojcostwa wychodzą z jednej strony naprzeciw zapotrzebowaniu na informacje wśród mężczyzn, modzie na ojcostwo, potrzebie dzielenia się własnymi doświadczeniami, a z drugiej – na poszukiwaniu wsparcia w sytuacjach trudnych bądź konfliktowych” (s. 184).

Do przestrzeni internetowych, które pozwalają na uzyskanie porad, podzielenie się problemami, wskazówkami, należą popularne blogi prowadzone przez ojców, w których autorzy dzielą się swoimi przemyśleniami, opisując codzienne obowiązki związane z opieką i wychowaniem dzieci, portale prowadzone przez specjalistów, w których poruszane są problemy ojcostwa z perspektywy autorytetów z zakresu wychowania oraz portale informacyjne i integrujące. Te ostatnie charakteryzuje duża różnorodność pod względem tematyki. Szczególnie miejsca znajdują w tych portalach porady dotyczące podnoszenia kompetencji ojcowskich oraz radzenia sobie w sytuacji rozwodu i utrudnionych kontaktów z dzieckiem, na skutek niekorzystnych dla ojców wyroków sądu rodzinnego, stawiających mężczyzn w roli rodziców drugoplanowych.

W pierwszym z wymienionych typów blogów, nazwanych „ojcostwem od podszewki” (Bierca, 2013, s. 81), mężczyźni występują albo w roli doświadczonych ojców,

dostarczając praktycznych porad na temat organizacji życia rodziny oraz dzieci (tablog.pl), albo w roli ojców dających wskazówki innym, jak radzić sobie w obowiązkach dotychczas utożsamianych z zadaniami matek (e-tata.eu). Nowy wizerunek ojca, o którym wspomiano wyżej, pojawia się też w blogach, w których ojcowie nie boją się odkryć swoich uczuć, radzą innym, jak radzić sobie z emocjami w kontaktach z dzieckiem (tatastory.pl).

Drugi typ portali stanowiących formę poradnictwa dla ojców to specjalistyczne blogi, w których autorzy-ojcowie występują w roli ekspertów (tatanamedal.pl, bycojcem.pl). Celem jest przede wszystkim zdobywanie i dzielenie się wiedzą praktyczną na temat wychowania dzieci. W tego typu portalach ojcowie występują w roli, która wpisuje się w nowoczesny paradygmat ojcostwa. Dostrzega się w nich obraz ojca wrażliwego, niepewnego swoich kompetencji, pragnącego zdobywać wiedzę z zakresu wychowania i poszukującego wsparcia nie tylko edukacyjnego, ale również emocjonalnego.

Kolejnym typem portali internetowych dla ojców są fora zrzeszające mężczyzn doświadczających trudności rodzicielskich z powodu realizowania nowych obowiązków w roli ojców (tato.net), ale także wynikających z utraty kontaktu z dzieckiem na skutek rozwodu i niekorzystnej dla nich decyzji sądu (prawaojca.org.pl). W tym ostatnim przypadku możliwość wsparcia i uzyskania porad staje się szczególnym elementem zrzeszającym mężczyzn, którzy często czują się zagubieni, mają poczucie porażki i straty. Mogą oni liczyć między innymi na wsparcie edukacyjne w zakresie prawa i wsparcia psychologicznego, kształtowania umiejętności mediacyjnych w celu ograniczania konfliktowych sytuacji, szczególnie z udziałem dziecka, i pracy nad poprawą relacji partnerskich dla dobra dziecka. Oczywiście dotyczy to ojców, którzy mimo rozwodu pragną uczestniczyć w życiu dziecka jako opiekunowie równoprawni z matkami. Taka formuła wsparcia stała się w ostatnich latach bardzo popularna z dwóch powodów. Po pierwsze wzrasta liczba ojców zainteresowanych opieką nad dzieckiem po rozwodzie, co widoczne jest również w zmieniających się decyzjach sądów rodzinnych na korzyść ojców. Po drugie wrasta jakość poradnictwa internetowego w tym zakresie. Spadło wśród ojców zainteresowanie portalami i blogami promującymi wyłącznie niechęć i krytykę matek – byłych partnerek. Wzrasta natomiast oferta poradnictwa internetowego, któremu towarzyszy przesłanie dobra dziecka, pracy nad utrzymaniem relacji byłych partnerów oraz doceniania roli i znaczenia ojca dla prawidłowego funkcjonowania rodziny.

Wnioski i rekomendacje

Zaprezentowane wybrane formy poradnictwa dla ojców potwierdzają potrzebę wsparcia w różnorodnych formułach skierowanego wyłącznie do ojców. Wzrost popularności tego typu działań wpisuje się w ogólne trendy promujące zaangażowane ojcostwo. W odniesieniu do poradnictwa w sieci w formie portali internetowych i blogów dla ojców warto wskazać, że trend ten jest preferowany głównie przez wykształconych, stosunkowo młodych mężczyzn o dość dużej otwartości na zmiany (Arcimowicz, 2008; Szlendak,

2011). Dla tej grupy, nadal jednak małowyczej, jest to popularne narzędzie do wymiany porad i wsparcia. Warto zatem propagować taką formułę, gdyż ze względu na łatwość dostępu i coraz bardziej świadome korzystanie z treści zamieszczanych w Internecie taki rodzaj poradnictwa może być pożądanym i przydatnym rozwiązaniem dla wielu ojców poszukujących pomocy. Należy przy tym mieć na uwadze jakość proponowanych porad, chociaż – jak już wspomniałam wcześniej – w przypadku wielu ofert internetowych popularnością cieszą się przede wszystkim te, które oparte są na rzetelnej wiedzy. Z jednej strony tworzona w przestrzeni internetowej „kultura ojcostwa” jest wyrazem niepewności i świadczy o potrzebie zewnętrznej afirmacji nowego modelu ojcostwa. Z drugiej zaś strony „to właśnie Internet nie tyle jest oddźwiękiem nowego ojcostwa trendu, co jako medium, trend ten kreuje i umacnia” (Fuszara, 2008, za: Bierca, 2013, s. 87).

Odnosząc się do wszystkich analizowanych form poradnictwa dla ojców, tych bardziej tradycyjnych i tych opartych na przekazie internetowym, należy stwierdzić, że konieczne jest popularyzowanie poradnictwa dla mężczyzn pragnących realizować się w roli ojców zaangażowanych. Warto podkreślić, że w wielu krajach europejskich, także w Stanach Zjednoczonych nowy model ojca jest na tyle ugruntowany, że poradnictwo dla tej grupy stanowi nieodzowny element całego systemu wsparcia skierowanego do jednostek potrzebujących pomocy. W Polsce konieczne wydaje się zatem promowanie poradnictwa dla ojców oraz wspieranie działań podejmowanych przez mężczyzn na rzecz poprawy ich dostępu do wiedzy pedagogicznej i psychologicznej oraz pomocy z zakresu prawa rodzinnego. Takie działania mogą przyczynić się nie tylko do poprawy jakości funkcjonowania mężczyzn pragnących realizować się w roli ojców zaangażowanych, ale również do społecznej akceptacji nowego modelu ojcostwa.

BIBLIOGRAFIA

- Arcimowicz, K. (2008). Wizerunek ojca w polskich mediach na przełomie XX i XXI wieku. W: M. Fuszara (red.), *Nowi mężczyźni? Zmieniające się modele męskości we współczesnej Polsce* (s. 115–151). Wydawnictwo Trio.
- Biddulph, S. (2004). *Męskość* (A. Jacewicz, tłum.). Wydawnictwo Rebis.
- Bierca, M. (2013). Tacierzyństwo w sieci – analiza nowego trendu i jego socjologiczne implikacje. *InterAlia. Pismo Poświęcone Studiom Queer*, 8, 78–90. <https://doi.org/10.51897/interalia%2Fdcyp5478>
- Dankowska-Kosman, M. (2021). Ku świadomemu i kompetentnemu ojcostwu – analiza serwisów parentingowych. *Studia Edukacyjne*, 61, 181–192. <https://doi.org/10.14746/se.2021.61.10>
- Dudak, A. (2021). Wybrane formy wsparcia mężczyzn realizujących się w roli zaangażowanych ojców. W: M. Piorunek, J. Nawój-Połoczańska i A. Skowrońska-Pućka (red.), *Wspieranie jednostek i grup w różnych wymiarach życia społecznego* (s. 119–132). Wydawnictwo UAM.
- Fuszara, M. (2008). Ojcostwo w opinii mężczyzn – ojców małych dzieci. W: M. Fuszara (red.), *Nowi mężczyźni? Zmieniające się modele męskości we współczesnej Polsce* (s. 187–221). Wydawnictwo Trio.
- Giddens, A. (2001). *Nowoczesność i tożsamość. „Ja” i społeczeństwo w epoce późnej nowoczesności* (A. Szulżycka, tłum.). Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Honneth, A. (2014). *Freedom's right: The social foundations of democratic life*. Polity.

- Jacyno, M. (2007). *Kultura indywidualizmu*. Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Jakubiak, K. (2019). W poszukiwaniu genezy polskiej pedagogiki rodziny. *Horyzonty Wychowania*, 18(47), 79–87. <https://doi.org/10.35765/HW.2019.1847.07>
- Kargulowa, A. (2009). Poradnictwo wobec kultury indywidualizmu. *Teraźniejszość – Człowiek – Edukacja*, 2(46), 7–18.
- Kargulowa, A. (2017). Pacjent, klient, homo consultans – perspektywa andragogiczna. *Teraźniejszość – Człowiek – Edukacja*, 20(3/79), 7–20.
- Makowska, M. i Boguszewski, R. (2013). *Analiza danych zastanych – zagadnienia wstępne*. Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- Małek, A. i Nawrot-Borowska, M. (2018). Praktyczne przewodniki wychowania. Problematyka poradników wychowawczych dla rodziców z lat 1900–1939. *Wychowanie w Rodzinie*, 18(2), 176–201. <https://doi.org/10.34616/www20182.175.201>
- Melosik, Z. (1996). *Tożsamość, ciało i władza. Teksty kulturowe jako (kon)teksty pedagogiczne*. Edytor.
- Melosik, Z. (2002). *Kryzys męskości w kulturze współczesnej*. Wolumin.
- Ostrouch-Kamińska, J. (2022). Relacje oparte na negocjacjach – wychowanie w rodzinie w dobie przemian ról rodzicielskich. *Roczniki Pedagogiczne*, 14(4), 9–24. <https://doi.org/10.18290/rped22144.2>
- Radomski, A. i Truchlińska, B. (red.). (2008). *Męskość w kulturze współczesnej*. Wydawnictwo UMCS.
- Szacki, J. (2005). „Indywidualizm” i „kolektywizm”. W: W. Kwaśniewicz (red.), *Encyklopedia socjologii. Suplement*. Oficyna Naukowa.
- Szlendak, T. (2011). *Socjologia rodziny. Ewolucja, historia, zróżnicowanie*. Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Truchlińska, B. (2008). Filozoficzno-kulturowe aspekty problemu męskości. W: A. Radomski i B. Truchlińska (red.), *Męskość w kulturze współczesnej* (s. 41–57). Wydawnictwo UMCS.

Copyright and License

This article is published under the terms of the Creative Commons Attribution – NoDerivs (CC BY- ND 4.0) License <http://creativecommons.org/licenses/by-nd/4.0/>

Source of funding
Lack of funding sources.

Disclosure statement
No potential conflict of interest was reported by the author(s).
